

БУХОРО МУСИҚА ФОЛЬКЛОРИНИНГ ТАРИХИЙ-НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАРИ

Республика илмий-назарий анжуман материаллари

2020 йил 6 ноябрь

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

БУХОРО МУСИҚА
ФОЛЬКЛОРИНИНГ ТАРИХИЙ-
НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ
МАСАЛАЛАРИ

Республика илмий-назарий анжуман материаллари

2020 йил 6 ноябрь

ХАМИДОВ О.Х. Бухоро мусиқа фольклори – азалий ва абадий кадриятлар сарчашмаси	3
І ШЎБА	
БУХОРО МУСИҚА ФОЛЬКЛОРИ БОРАСИДАГИ ЁНДАШУВЛАРДА МУАММ’ ВА ЕЧИМЛАР	
АБДУЛЛАЕВ Р. Халқ мусиқа ижоди номоддий маданий мероси сифатида	4
МАДРИМОВ Б. Ўқувчиларга эстетик тарбия беришда ўзбек мусиқа фольклорининг аҳамияти	7
АВЕЗОВ Р. Мавриги рақсларининг анъанавий ижроси	11
ЮСУПОВ Д. Фольклор ва кўғирчоқ театри	15
RUSTAMOV V. Joylarda havaskorlik jamoalarini tashkil etish uslubiyoti	18
РЎЗИЕВ Д.Й. Фольклор кўшиқларининг ўзига хос хусусиятлари	22
ҲАСАНОВ Ҳ.Р. Халқ оғзаки ижодида – сўз санъатининг ўрни	26
XIDIROV A. Buxoro qadimgi saroy maktabida folklor uslublari tarixi	28
SAIDIY S.B Darvish Ali Changiy ta’limoti va zamondoshlari	30
ISMOILOVA M.E Buxoro “Buxorcha”si xususida	32
NOROVA SH.U. Musiqa madaniyati darslarida o’quvchilarni xalq musiqasiga bo’lgan qiziqishlarini shakllantirish metodlari	35
НУРУЛЛАЕВ Б.Г. Бухоро фольклор кўшиқлари халқнинг ижодий маъсули сифатида	38
АЛЛАЕВА З. Ўзбек мусиқа ижрочилигида болалар фольклорининг аҳамияти	42
НУРМАТОВА М.А., РАХИМОВ А.Э. Фольклорная музыка и изустно-профессиональное творчество	44
АЛЛАЯРОВА Н. Н. Оилада болаларни халқ оғзаки ижоди намуналари асосида тарбиялаш методи	47
MUXAMEDOV.T.DJ. Xalq ogzaki ijodi bo'lgan folklor va uning xususiyatlari	50
SAMIYeva M. Buxoro musiqa folklorini tadqiq etish tarixidan	53
SHAMSIYEV S.I Folklor qo’shiqlarining lokal (maxalliy) ijro uslublari	56
MURODOV M.B O’zbek folklorining janrlari xususida	58
ODILOV A.I. O’zbek musiqa folklori haqida	60
РАЖАБОВ Т. Болалар фольклор кўшиқларини ўрганиш жараёнини такомиллаштириш юзасидан тажрибалар моҳияти	62
РАХМАТУЛЛАЕВА G Bolalar folklyor qo’shiqlarini o’rganishda milliy musiqiy ta’limning o’rni va ahamiyati	66
SAMIYEVA M. Buxoro musiqa folklorining tarixiy-nazariy va amaliy masalalari	69

7. Туррунов Ш.Д. Наманган болалар фольклорининг жайрлар таркиби. Филл. фан. бўйича фаг. док. (PhD) автореферат. Т.: 2019. - 53 б.

ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИДА - СЎЗ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ

Х.Р. Хасанов БухДУ музыка таълими кафедраси ўқитувчиси

Халқ оғзаки ижоди-халқнинг муסיкий хазинаси бу бойликлари асраб-авайлаш ривожлантириш авлодлар бурчи. Хар бир санъат соҳасида иш олиб бораётган мутахассис ўзи танлаган турни "фольклор" деб атайверади. Масалан, муסיкачи халқ куйларини, хорсераф деб рақсларини, архитектор халқ мезморчилигини, фольклоршунос олим халқ достонлари, эртакларини фольклор санъати сирларини ўрганувчи соҳада иш норитганимиз учун халқ топишмоқ, лоф, аския, латифа, кўшик, эртак, достонларни учун макол, намунаси сифатида ёзиб оламиз, тахлил қиламиз. Халқ оғзаки ижодининг сўз санъати эканлигини тушунишдан аввал санъатнинг ўзи нималигини билиш лозим.¹ Агар изоҳдаги сўзларга эътибор берсак, санъат дегани махорат билан амалга оширилган меҳнатни тушуниш аниқлашади.

Санъатни махоратсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. Шунинг учун устозларимиз "Санъат - инсон ақлу заковатининг буюк кашфиёти" деганларидан толқимасдилар. Айни пайтда, "Санъат махоратнинг энг олий даражасида вужудга келади" деган гапни ҳам кўп такрорлар эдилар. Хақиқатан ҳам, санъатни тушуниш санъатни яратишдек мураккаб эканини билишимиз керак. Айниқса, филология, журналистика, тарих, фалсафа каби соҳа эгалари санъатни тушуниш, тўғривоғи, хис қилиш қобилиятига эга бўлишлари алоҳида фазилятдир. Одатда махсус маълумотга эга бўлмаган одамлар оддий тасвирларни санъат асари деб тушунадилар. Масалан, магазинларнинг олд қисмидаги реклама мақсадида намоён қилинадиган расмлар: костюм кийган йигитлар, кўйлакки кияр, нонларнинг турли хиллари, кийим-кечаклар тасвирлари ва ҳокказолар. Аслида буларнинг биронтаси санъат асари ҳисобланмайди. Ҳато буюк рассомлар ишлаган тасвирий санъат асарларидан олинган нуҳхалар - копиялар ҳам санъат асари бўлмайди. Ҳаддан ташқари чироқли безакланган чойнак, пиёла, латанлар минглаб нуҳхаларда соғинади, улар санъат асари ҳисобланмайди. Чунки санъат асарлари санъаткор томонидан махорат билан яратилиши шарт. Шунинг учун санъат асарлари фақат санъаткор яратган ягона нуҳхалда бўлади. Маълумки, санъатнинг наши, муסיка, хайкалтарошлик, ганчкорлик, ўймакорлик, рақс, баъдий адабий

каби ўйнаб турлари бор. Уларнинг хар бири ўз қуролга эга. Аммо айрим иморатлар оддийдаги санъат тўқиб ўтирган шеърлар, рақс гуруҳларида четда турган раҳбарига қараб қаражат қилаётган рақосқилар, маъносиз қориланган шеърларнинг санъатга ҳеч қандай алоқиси йўқ. Чунки қайд этилган вазиятлардаги "санъат" асарлари бизда ҳеч қандай хайрат туғилсини уйғотмайди. Ҳақиқий санъат асари билан муомалада бўлганқимизда эса руҳиятимизда муайян хиссий ўл-таршиларни сезамиз. Санъат асари одамда инсон иқтидори, махорати, ақли, заковати, ўзига ҳос кашфиети билан мажур асартга нисбатан хайрат, қойил қолми туғилсини уйғотиши керак. Айнан шу фазилати билан санъат намунаси руҳиятимизни бошқаради. Санъат асарининг яна бир ўзига ҳос хусусияти шундан иборатки, унинг қадри, баҳоиси ҳеч қачон ҳамм, сон, миқдор билан ўлчанмайди. Уйнаб тасвирий санъат намунасини яратмиш, кўшик айтиш, баъдий асарлар ёзиш мумкин. Аммо уларнинг муаллифларини танниаслигимиз, ёлимизда сактамлигимиз ҳам мумкин. Бирок баъзан бор йўти битта санъат асарини ижод қилиш билан халқ маланияти хазинасидан муносиб ўринга эга бўлинган, тарихда иш қолдирилган Чунки санъат ўлчови махорат даражасининг юксаклиги, баъдийликнинг мукамаллиги билан белгиланади. Шундай қилиб, санъат ҳақидаги асосий маълумотга эга бўлдик. Энди бевосита халқ оғзаки ижодининг сўз санъати намунаси эканини билишга уринамиз. Аввало, хар бир санъат намунаси санъат асари инсон яратган мўъжиза ҳисобланади. Асартга қўйилган талаб ундаги кашфиет, унинг олий даражасидаги махсулот экани билан белгиланади. Бинобарин, оғзаки сўз санъатига мансуб асар ҳам шакли, мазмуни, ижроси, унда ифодаланган ҳаёт тасвири билан бизда хайрат туғилсини уйғотмоғи лозим. Агар ана шу хайратни айнан қандай фазилатлар ҳосил қилишини билиб олсак, фикр юрйтиш йўналишимизда аниқ мулоҳазалар пайдо бўлади, тахлил қилаётган асаримиз қадри янада аниқлашади. Шу мақсадни назарда тутиб, аввало, баъдий адабиётга, хусусан, халқ оғзаки ижоди асарларига қўйилган асосий талабларни мухтасар шаклда қўрсатиб ўтмоқчимиз. Зеро, баъдий адабиёт билан ўз ҳаётини боғлаган шахс исгалган сўз санъати намунаси билан танишганида, унга баҳо бериш мезонининг аниқ бўлиши мақсада мувофиқдир. Фақат ёлимиздан чикмаслиги лозимки, бу талаблар сон ва мазмун жиҳатдан ўта четараланган ҳолда тавсия этилмоқда. Биринчидан, хар бир сўз санъати намунаси, жумладан, халқ оғзаки ижоддаги кўшик, эртак, достон ва бошқа асарларда фикрий янгилик бўлиши лозим. Бу янгилик кичик ҳаётий воқеадан тортиб мураккаб ижтимоий вазиятларни баҳолаш билан белгиланади. Инсон ҳаёти давомида сонсиз-саносиз янгиликларга дуч келади. Катта авлол вақили тажрибасидати оддий ҳақиқатлар ёшлар учун янгилик ҳисобланаверади.

Шунинг учун халқ оғзаки ижоди асарларини эшитганимизда, улар билан қитбадати матн воситасида танишганимизда жуда кўп янги-янги

¹ 5 жилдлик "Ўзбек тилининг изоҳли луғати" да (3-жилд. 442-б): "Санъат" - [санъат] - меҳнат; махорат; касб-хунар деб кўрсатишган.

фикрларга дуч келамиз. Шу боис бадиий асарлар билан танишганда, муаллиф бир фикрни ифодалаш билан қандай мақсадни назарда тутганини тушунмасак, асарнинг асл баҳосини бера олмаймиз. “Халқ оғзаки ижоди – сўз санъати” деганимизда, шунингдек, эртақчи, бахши, кўшиқчи, аскиябоз, латифачи ижрочиларнинг тингловчиларга бағишлаётган маънавий лаззатини ҳам унутмаслик лозим. Халқ кўшиқларида акс этган ҳис-туйғу, ички кечинмалар; эртақлардаги ғаройиб воқеалар; дostonлардаги тўзал тасвирлар, энг аввало, заргарона танланган сўзлардан иборатлиги, иккинчидан, уларнинг маҳорат билан ижро қилиниши асарлар давомида халқимизга завқ бағишлаган. Шунинг учун ҳам мазкур асарлар ўзбек халқ маънавий хазинасининг бебаҳо қадриятлари сифатида ҳамisha эъзозланган.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – Б. 5-66.
2. Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т.: Шарқ НМАК, 1997.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Т.: Ma'naviyat. 2008.
4. Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоқов Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. – Т., Ўқитувчи, 1990.

BUXORO QADIMGI SAROY MAKTABIDA FOLKLOR USLUBLARI TARIXI

Asqar Xidirov, BuxDU. “Musiqqa ta’limi” kafedراسи dotsenti

Jahon xalqlari madaniyatida qo’shiqchilik va xor san’atining o’ziga xos uslubiy yo’nalishlari, milliy va mahalliy ijrochilik xususiyatlari avloddan-avlodga o’tib, takomillashib, zamon murruvati ila bizgacha yetib kelgan. Inson shaxsining borliq va undagi ruhiyyat olamida shakllanib borishida ayniqsa, xor **dastalari**, jumladan; havaskorlik, to’garak shakli va o’zga xos professional tizimlari oqimining quvvai-hofizi, har bir davlatning o’z o’rnida cheksiz tarixiyat xazinasini va yuksak mavq’ei bilan chambar-chas bog’liqdir. Shuningdek, jahon badiiy san’at yo’nalishlaridagi inson tarbiyasi va barkamol shaxsning shakllanib borishida tutgan o’rni beqiyosdir.

Xorlarning turlari: “Xor-bu vakal musiqiy cholg’u asboblari jo’rligida yoki jo’rsiz ijro etuvchi xonandalar kollektivi “Xor-atamasi yunoncha so’zidan olingan bo’lib “to’da”, “yig’in” ma’nosini bildiradi. Yana;

«XOR-bu, (Grek tilidan olingan bo’lib) “Xonandalarning hammunosabatda birlashib kuylashlari”- dir. Bunda; Vokal uslubining bir- birovi bilan uzviy bog’langanlik jarayonida ovozlar turlanishlarga ajratiladi. Bular: maktabgacha va uzluksiz ta’limdagi bolalar xori, ayollar xori, erkaklar xori va aralash xor jamoalaridir. Bilvosita; xor ovozlari uchun yaratilgan janrlar musiqiy asarning bir ovozli, ikki ovozli, uch yo maxsus intonasiyalar qo’shilishida to’rt... ovozli birlashgan differentsialligining partiyasini tashkil etadi va Xormeyster